

#MAZ

TEKST

Obrazovanje i izvrsnost — 'Janteloven' školstvo (dio IV)

Intenzivna globalizacija posljednjih desetljeća je omogućila i potaknula značajne promjene u obrazovnim sustavima različitih zemalja. Zahvaljujući lakoj dostupnosti velikog broja informacija, kreatorima i zagovornicima obrazovnih politika danas su lako dostupna iskustva funkcioniranja najrazličitijih obrazovnih sustava. Od početka stoljeća istraživanja obrazovanja, od kojih je vjerojatno najpoznatije Programme for International Student Assessment (PISA), nastoje sistematizirati ta iskustva te s obzirom na njih rangirati obrazovne sustave zemalja uključenih u istraživanje.

foto: Rob Werge

Česta posljedica takvog rangiranja su pokušaji translacije određenih obrazaca obrazovnih sustava koji se smatraju najuspješnijima u sustave koje međunarodna istraživanja rangiraju na niža mjesta. Vjerojatno najbolji primjer toga je Finska čiji se obrazovni sustav našao u središtu pažnje nakon što su ga **PISA istraživanja** provedena 2000. i 2003. godine rangirala kao jedan od najuspješnijih na svijetu, a tu poziciju zadržava i danas. Nema sumnje da pozitivne prakse koje postoje u školstvima poput finskog mogu poslužiti kao primjeri za unaprjeđivanje manje uspješnih sustava drugih zemalja, međutim, problem je što se to često svodi na jednostavno prepisivanje pravilnika i implementaciju raznih postupaka bez uzimanja u obzir kulturnih konteksta koji su ključni u funkcioniranju sustava obrazovanja.

Janteloven ili zakon Jante zanimljiv je kulturni fenomen koji je karakterističan za spomenutu Finsku, ali i za ostale nordijske zemlje. Ukratko, riječ je o setu nepisanih pravila ponašanja u društvima koja su usmjerena protiv samohvale i posebnog isticanja pojedinca te koja traže svojevrstu skromnost i uklapanje u društvo. **(1)** Koncept *Jantelovena* danas je u nordijskim zemljama donekle kontroveržno pitanje jer se ponekad tvrdi da je riječ o mehanizmu koji opresivno djeluje na ekspresiju pojedinca u društvu, ali njegove su posljedice posebno zanimljive u kontekstu obrazovanja. Primjerice, dok brojne zemlje, vođene idejom isticanja izvrsnih, omogućavaju ili potiču stvaranje elitnih osnovnih i srednjih škola, što vodi do nejednake raspodjele pristupa kvalitetnom obrazovanju, politika nordijskih zemalja usmjerena je ka izjednačavanju kvalitete svih javnih škola na način da se financijski, projektima i preraspodjelom iskusnih nastavnika, u većoj mjeri potiču škole koje bilježe nešto lošije rezultate. Naime, prema posljednjem PISA istraživanju, provedenom 2018. godine, među prvih pet od istraživanih zemalja s najmanjom varijacijom razine pismenosti između učenika pojedinih škola nalaze se čak četiri nordijske zemlje: Finska, Island, Norveška i Danska. Ovo znači da u tim zemljama učenici uglavnom imaju pristup podjednako kvalitetnom obrazovanju bez obzira polaze li škole koje se nalaze u sredinama koje su urbane, ruralne, bogatije, siromašnije...

Politika stvaranja ujednačenog pristupa obrazovanju koja je vidljiva u spomenutom primjeru posljedica je *Janteloven* mentaliteta nordijskih zemalja, ali taj je mentalitet najzanimljivije promatrati na primjeru hvaljenog finskog obrazovnog sustava. Kako objašnjava finski stručnjak za obrazovanje **Pasi Sahlberg**, Finska je svoj obrazovni sustav razvijala uglavnom autonomno i pod slabim utjecajem globalnih obrazovnih trendova poput naglašavanja koncepta izvrsnosti. **(2)** Stoga na obrazovanje u Finskoj još uvijek snažno utječu,

svakako snažnije nego u ostalim nordijskim zemljama, obrasci finske kulture poput zakona Jante. Takvi se kulturni obrasci najbolje očituju u politici Finske da svima pruži što ujednačeniji pristup obrazovanju. Jedan od primjera takve politike je spomenuta varijacija razine pismenosti između škola, ali postoje i drugi. Sahlberg ističe da se u Finskoj, posebno u predškolskom odgoju i u ranom stadiju školovanja, napor ne ulaže u tolikoj mjeri u prepoznavanje navodno izvrsnih učenika već upravo suprotno, u prepoznavanje onih koji imaju određene probleme pri učenju te u otklanjanje tih problema. Posljedica toga jest da je u Finskoj u prosjeku čak polovica učenika koji sa šesnaest godina završavaju obavezno obrazovanje u nekom trenutku svog školovanja pohađala jedan od oblika specijalnog dopunskog obrazovanja. **(3)** Toliko obuhvatan program dopunskog obrazovanja moguć je upravo zbog kulture u kojoj se u značajnoj mjeri ne potiče kompetitivnost u školstvu te se stoga niti ne stigmatiziraju oni koji se ne uklapaju u neki koncept izvrsnosti. Usporedbe radi, u Hrvatskoj, u kojoj roditelji očekuju da njihova djeca budu izvrsna i u kojoj postoji fenomen 'poplave petica', potpuno je nezamislivo da polovica učenika položi dopunsku nastavu i da pritom ne budu stigmatizirani zbog toga.

Nastojanje da se učenici ne ističu i ne hijerarhiziraju očituje se i u ocjenjivanju. Naime, tijekom čak prvih pet godina osnovnog obrazovanja učenici u finskim školama ne dobivaju numeričke ocijene već se njihov napredak prati kroz periodične opisne izvještaje koje zajedno izrađuje nekoliko nastavnika te ih predaju pojedinim učenicima. Iza ovog stoji ideja da značajno oslanjanje na procjene akademskog napretka može uzrokovati neuspjeh u obrazovanju učenika čiji su rezultati u određenom periodu obrazovnog procesa nešto lošiji. **(4)** Štoviše, u Finskoj se obrazovni sustav relativno malo oslanja na provjeravanje učenika kroz standardizirano testiranje. Jedini obvezni takav test polaže se na kraju obveznog školovanja te je ekvivalent maturi koja postoji u Hrvatskoj. Standardizirani testovi u brojnim zemljama, poput primjerice SAD-a i Engleske, predstavljaju popularan način praćenja uspjeha učenika, a čini se da uvođenjem testova nakon četvrtog i osmog razreda osnovne škole u tom smjeru ide i Hrvatska.

Ovakve politike prožimaju obrazovni sustav Finske posljednjih desetljeća, a temelje se na ideji pružanja jednakih obrazovnih mogućnosti koja je ukorijenjena u širi kontekst nordijske kulture i prepoznata pod nazivom *Janteloven*. U kontekstu pitanja kako funkcionira koncept izvrsnosti u obrazovanju, pitanja kojim se bavi ova serija tekstova, zanimljivo je da se zakon Jante nalazi u svojevrsnoj opreci s kulturom izvrsnosti. Umjesto isticanja iznimnih uspjeha pojedinaca i pojedinih institucija te zahtijevanja od ostalih da ostvare iste uspjehe, što je naravno nemoguće iz razloga što su iznimnost i izvrsnost nužno ograničene na manje skupine ili pojedince, *Janteloven* obrazovanje nastoji horizontalno unaprijediti kvalitetu obrazovanja i učiniti ga što dostupnijim kroz veću brigu oko onih koji se lošije snalaze u uobičajenom školskom sustavu. S obzirom na to da Finska kontinuirano bilježi iznimno dobre rezultate u svim međunarodnim istraživanjima kvalitete obrazovanja, jasno je da "izvrsnost nije jedini put u izvrsnost". Odnosno, bez obzira na to što je tzv. kultura izvrsnosti globalno dominantan trend u obrazovanju, uspješan i kvalitetan obrazovni sustav moguće je graditi i na egalitarnim principima, a slučaj Finske dobar je primjer toga. Međutim, za implementaciju onoga što se pokazalo uspješnim u Finskoj u drugim zemljama nužno je i provođenje politika koje nisu izravno usmjerene na obrazovanje već za cilj imaju prilagodbu širih kulturnih, socijalnih i ekonomskih uvjeta koji bi omogućili veću egalitarnost i kvalitetu obrazovnog sustava.

Karlo Držaić

(1) Ovom društvenom fenomenu ime je dao dansko-norveški pisac **Aksel Sandemose** koji je u tridesetim godinama 20. stoljeća zapravo pobrojao deset pravila zakona Jante. Sandemose je ta pravila iskoristio kao satiričku kritiku nordijskih društava, ali naziv koji im je on nadjenao danas se koristi za označavanje složenijeg fenomena kulturno uvjetovanih nepisanih pravila ponašanja u društvu. Slični setovi društvenih pravila javljaju se i u brojnim drugim kulturama, ali malogdje su toliko utjecajni kao u nordijskim zemljama.

(2) Pasi Sahlberg, *Finnish Lessons: What can the world learn from education change in Finland?*, New York-London: Teachers College Press, 2011.

(3) Idem.

(4) Idem.

Tekst je financiran sredstvima Fonda za poticanje pluralizma i raznovrsnosti elektroničkih medija Agencije za elektroničke medije za 2020. godinu.

TAGOVI

DRUŠTVENA JEDNAKOST

EGALITARIZAM

FINSKA

IZVRSNOST

JANTELOVEN

OBRAZOVANJE

ŠKOLSTVO

UKLJUČI SE!

DISTRO

NEPOKORENI
GRAD

RNO: 0098256

OIB: 85625941652

Glavna urednica: Lela Vujanić

Redakcija: Bojan Krištofić, Darija Bokulić i Iva Kvakić

Lektor: D.H.

Programer: Aleksandar Erkalović

Dizajn: NJI3

---

maz.hr

Nakladnik: Mreža antifašistkinja Zagreba

Adresa: Pavla Hatza 16, 10000 Zagreb

E-mail: maz@maz.hr

ISSN: -

UKLJUČI SE

DISTRO

NEPOKORENI GRAD

RADIO BORBA

E-MREŽA

TEKSTOVI

AKCIJE

O NAMA